

УДК 376
ББК 74.58
А43

*Рекомендовано до друку Вченою радою Відкритого міжнародного
університету розвитку людини «Україна»
Протокол засідання № 3 від 18.06.2007 р.*

Свідоцтво про державну реєстрацію серія КВ № 6684

Редакційна колегія:

Таланчук П. М. — головний редактор, академік АПН України, доктор технічних наук, професор; *Нікуліна Г. Ф.* — заступник головного редактора, кандидат технічних наук; *Барно О. М.* — доктор педагогічних наук, професор; *Бєбик В. М.* — доктор політичних наук, професор; *Бондар В. І.* — академік АПН України, доктор педагогічних наук, професор; *Берлач А. І.* — доктор юридичних наук, професор; *Вісковатова Т. П.* — доктор психологічних наук, професор; *Засенко В. В.* — член-кореспондент АПН України, доктор педагогічних наук; *Кокун О. М.* — доктор психологічних наук, професор; *Кольченко К. О.* — кандидат технічних наук, старший науковий співробітник; *Ложкін Г. В.* — доктор психологічних наук, професор; *Макаров Р. М.* — академік АПН Росії, доктор педагогічних наук, професор; *Максименко Ю. Б.* — доктор психологічних наук, професор; *Мурза В. П.* — доктор біологічних наук, професор; *Невмержицький О. А.* — кандидат педагогічних наук, доцент; *Романенко Л. Ф.* — доктор економічних наук, професор; *Самойлова С. С.* — відповідальний секретар; *Соботович Є. Ф.* — член-кореспондент АПН України, доктор педагогічних наук, професор; *Тарасун В. В.* — доктор педагогічних наук, старший науковий співробітник; *Томчук М. І.* — доктор психологічних наук, професор; *Хохліна О. П.* — доктор психологічних наук, старший науковий співробітник; *Чайка В. Є.* — доктор біологічних наук, професор; *Чєна М.-Л. А.* — кандидат психологічних наук, старший науковий співробітник; *Чєнєлєва Н. В.* — член-кореспондент АПН України, доктор психологічних наук, професор; *Чернилівський Д. В.* — доктор педагогічних наук, професор; *Чопик В. І.* — доктор біологічних наук, професор.

Рецензенти:

Засенко В. В. — заступник директора Інституту спеціальної педагогіки АПН України, член-кореспондент АПН України, доктор педагогічних наук

Малхазов О. Р. — професор кафедри авіаційної психології Гуманітарного інституту Національного авіаційного університету, доктор психологічних наук

А43 Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами: Зб. наукових праць.— № 4(6).— К.: Університет «Україна», 2007.— 316 с.
ISBN 978-966-388-200-0.

У збірнику вміщено статті з актуальних проблем навчання та виховання, професійної, соціально-психологічної та фізичної реабілітації людей з особливими потребами. Видання орієнтоване на науковців, викладачів, співробітників служб соціальної допомоги та реабілітаційних центрів, а також на всіх, хто опікується проблемами людей з інвалідністю.

УДК 376
ББК 74.58

ISBN 978-966-388-200-0

© Університет «Україна», 2007

© Інститут вищої освіти АПН України, 2007

© Інститут спеціальної педагогіки АПН України, 2007

РОЗДІЛ II

СПЕЦІАЛЬНА ПЕДАГОГІКА: МЕТОДИКА, ПРАКТИКА, ДОСВІД, ПЕРСПЕКТИВИ

В. В. Засенко,
доктор педагогічних наук

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ СПЕЦІАЛЬНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

В статтє рассмотрены основные тенденции реформирования специального образования в Украине, акцентировано внимание на сложностях, связанных с этим процессом. Освещается круг вопросов по дальнейшему усовершенствованию системы образования лиц с нарушениями психофизического развития.

The author reveals basic tendencies of special education reformation in Ukraine. The author accents attention on difficult that are connect with reformation process. The author descripts question that are connect with improventnt of education system of people with special needs.

Соціально-економічний розвиток України на сучасному етапі зумовлює визначення нових пріоритетів і перспектив розвитку спеціальної школи та висуває високі вимоги до змісту навчання дітей з особливостями психофізичного розвитку, до розроблення нових технологій педагогічної корекції властивих їм порушень.

Визнання Україною Конвенції ООН про права дитини та Всесвітньої декларації про забезпечення виживання, захист і розвиток дітей посилило увагу до проблем дітей, які мають ті чи інші відхилення в розвитку, і зумовило потребу у розробленні цілеспрямованих дій держави для створення найсприятливіших умов їх інтеграції у систему сучасних відносин. Останнім часом в Україні

вживаються заходи для того, аби не лише зберегти набутий досвід спеціальної освіти, але й примножити його, виробити сучасні технології корекційно-компенсаторної роботи з цією категорією дітей, створити умови для реалізації їхнього права на вибір типу навчального закладу та змісту і форм освіти.

Започатковано новий напрям пошукової роботи, який відбиває вимоги сьогодення і спрямований на оновлення змісту та розроблення науково-методичного забезпечення початкової загальної освіти дітей з обмеженими можливостями здоров'я відповідно до Державного стандарту спеціальної освіти, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України.

Треба зазначити, що цьому передувала тривала й копітка робота. Як результат глибокого науково-теоретичного аналізу та різноаспектних експериментальних досліджень, було розроблено концептуальні засади розвитку теорії та практики спеціальної педагогіки, що має своє відображення в таких документах, як:

- Концепція реабілітації дітей-інвалідів;
- Концепція спеціальної освіти осіб із фізичними та психічними вадами в Україні на найближчі роки та перспективу;
- Концепція державного стандарту освіти дітей з особливими потребами.

Як наслідок втілення концептуальних засад у практику навчання дітей із порушеннями психофізичного розвитку, співробітниками Інституту спеціальної педагогіки із залученням практичних працівників було розроблено Державний стандарт спеціальної освіти.

Розроблення Державного стандарту початкової освіти для дітей із порушеннями психофізичного розвитку базувалося на:

- концептуальних положеннях Державного стандарту загальної середньої освіти в Україні;
- концепції змістових компонентів (освітніх ліній) Державного стандарту початкової загальної освіти;
- концепції Державного стандарту спеціальної освіти дітей із порушеннями психофізичного розвитку;
- концептуальних ідей щодо освіти, програмного забезпечення, потенційних можливостей дітей із порушеннями психофізичного розвитку, які випрацьовувалися в наукових дослідженнях зарубіжних і українських учених у галузі дефектології;
- сучасних прогресивних ідей і досягненнях навчання дітей з порушеннями психофізичного розвитку.

Реалізація основної мети передбачала окреслення та вирішення низки специфічних завдань, зумовлених особливостями розвитку вказаної категорії дітей, що принципово важливо з погляду забезпечення особистісного підходу до їхнього навчання.

Основними завданнями передбачено:

- попередження, корекцію відхилень у фізичному та психічному розвитку;
- формування компенсаторних способів діяльності як підготовки до навчання в основній школі;
- урахування в навчально-виховному процесі індивідуальних відмінностей і потенційних можливостей особистості, перспектив використання збережених аналізаторів;
- розвиток навичок саморегуляції та саморозвитку через соціальну взаємодію на основі знань, умінь і навичок мовленнєвої, зокрема комунікативної діяльності та творчості;
- формування психологічної та методичної готовності педагогічного колективу до реалізації освітнього стандарту як кінцевого результату навчання учнів з порушеннями психофізичного розвитку.

Особливу увагу в Державному стандарті спеціальної освіти приділено корекційному блокові, а саме: власне корекційно-розвивальним заняттям і корекційним змістовим лініям, що наскрізно пронизують усі освітні галузі та враховують потреби і можливості кожної категорії дітей.

Сьогодні спеціальна освіта в Україні становить складну, розгалужену і диференційовану систему корекційних закладів, реабілітаційних і медико-психологічних центрів, навчально-виховних комплексів, спеціальних класів при масових школах тощо.

Водночас, у зв'язку зі зростанням кількості дітей з порушеннями психофізичного розвитку в різних регіонах країни, відсутністю потрібної кількості спеціальних (корекційних) закладів, кваліфікованих кадрів тощо, чинна система спеціальної освіти потребує якісних змін.

Цільова настанова подальшого вдосконалення системи спеціальної освіти полягає в тому, щоб створити оптимальні умови для розвитку й реалізації освітніх потреб дітей із проблемами в розвитку на основі урахування можливостей конкретної особистості. Для цього важливо було окреслити вимоги, які суспільство висуває до освіченості кожної особистості з порушеннями психофізичного розвитку, тобто розробити стандартні державні нормативи їхньої освіченості.

Як результат, розроблено нові навчальні програми для підготовчого — 4-тих класів всіх спеціальних (восьми типів) загальноосвітніх навчальних закладів.

Розробка зазначених програм має принципово важливе значення, оскільки це дало змогу перейти початковій ланці спеціальної освіти (всім типам шкіл) на новий зміст навчання.

Наразі триває навчально-методичне забезпечення цієї ланки освіти. Принципово важливим є забезпечення наступності серед ланок навчання, яка досягається на основі, знову ж таки, Державного стандарту спеціальної освіти, оскільки ценовий рівень дає змогу випускникам спеціальних шкіл-інтернатів (за наявності об'єктивних можливостей психофізичного розвитку) здобувати навіть вищу освіту.

Варто зауважити, що в більшості розвинутих країн світу (Канада, США, Швеція тощо) акцент зроблено на інклюзивній освіті, де для осіб з обмеженими можливостями здоров'я створено хороші умови в загальноосвітніх навчальних закладах. Водночас для окремих категорій дітей зі складними порушеннями зберігаються спеціальні школи-інтернати (Нідерланди, Данія та ін.).

Українські вчені, обстоюючи позиції осіб з обмеженими можливостями здоров'я як повноцінних і повноправних членів громади, проводять значну роботу щодо розроблення нормативно-правової бази, навчально-методичного забезпечення інклюзивного навчання (проводять роботу на громадських засадах у 16 областях України; розроблено Положення про інклюзивне навчання, форми індивідуального планування, окремі методики, посібники та ін.). Водночас цей процес потребує підкріплення на рівні законодавчої бази, забезпечення відповідного фінансування. При цьому жодним чином не йдеться про руйнацію системи спеціальної освіти.

Як відомо, стратегію реформування галузі спеціальної освіти дітей з обмеженими можливостями здоров'я визначено Державною національною програмою «Освіта» (Україна — XXI століття), Законами України «Про освіту», «Про повну загальну середню освіту», низкою національних і державних програм тощо. Водночас окремі положення цих державних документів і дотепер мають декларативний характер. Зокрема повільно розробляються нормативна база цієї галузі, питання реабілітації дітей, їхніх прав, міжвідомчого фінансування, державно-громадської співпраці, що блокує апробацію та впровадження інноваційних програм.

Далеко не повністю задовольняють потреби спеціальних навчальних закладів матеріально-технічна і навчально-методична бази, що гальмує впровадження єдиної системи реабілітації, яка б мала різноаспектний характер і охоплювала медичний, соціальний, фізичний, професійний та інші напрями.

Отже, стратегічними пріоритетами розвитку спеціальної освіти повинні стати:

– теоретичні та методичні засади навчання дітей з обмеженими можливостями здоров'я у загальноосвітньому просторі та надання їм спектра психологічної, соціальної та медичної допомоги;

– проблеми психолого-педагогічної підтримки дітей із тяжкими та комбінованими порушеннями психофізичного розвитку;

– розроблення освітніх стандартів дошкільної освіти та основної ланки шкільної освіти дітей із обмеженими можливостями здоров'я різних категорій;

– розроблення системи допомоги батькам у догляді, навчанні та вихованні дітей з обмеженими можливостями здоров'я.

Неабияке значення має:

– розроблення на державному рівні механізмів працевлаштування випускників з обмеженими можливостями здоров'я відповідно до індивідуальних показників кожного;

– виготовлення та забезпечення вітчизняними компенсаторними технічними засобами колективного та індивідуального користування дітей з порушеннями слуху, зору, опорно-рухового апарату тощо.

Ці заходи не з легких і швидкоплинних. Їх втілення потребує об'єднаних зусиль держави, наукових установ, громадських фондів, педагогів і батьків.

Ключові слова: спеціальна освіта, реформування, освітні галузі, державний стандарт, законодавча база.

Key words: special education, reformation, educational fields, government standard, legislative base.

УДК 376.3

А. А. Колупаєва

СПЕЦІАЛЬНА ОСВІТА У КРАЇНАХ ПОСТРАДЯНСЬКОГО ПРОСТОРУ: ПОРІВНЯЛЬНО-АНАЛІТИЧНИЙ ОГЛЯД

В статтє приведен обобщенно-сравнительный анализ состояния специального образования в странах постсоветского пространства, в частности анализируются статистические данные о количестве детей с нарушениями в странах СНГ и Балтии.